

દીપ સે દીપ જલે

પાત્રો

- દાદીમા
- મમ્મી
- દેવીબેન(કામવાળી દેવી, 35 થી 40 વરસ ની)
- અમન(દીકરો 11 થી 12 વરસ નો)

સ્થળ

(ઉચ્ચ મધ્યમ વર્ગ નો ડ્રીઇંગરૂમ)

(પડદો ખૂલે છે. કામવાળી પોતાં કરે છે . દાદીમા નિરિક્ષણ કરે છે.)

દાદીમા

અરે, દેવી, જરા ઘસી ને પોતુ કરજે..કાલે યે સરખુ ન'તુ કર્યું.
(દેવી કંઈ જવાબ આપતી નથી.)

દાદીમા

કેમ, અલી...મોં માં મગ ભર્યા છે? જવાબે ય નથી આપતી.

દેવી (દુઃખી અવાજે)

શું જવાબ આલું, બા ? આ સરખુ તો કડુ છું.

મમ્મી (અંદરથી આવે છે)

બા, હમણાં દેવી નું મગજ ઠેકાણે નથી.

દાદીમા

કેમ શું થયું દેવી ને વળી? મને યે બે દિવસથી ઉદાસ તો લાગે છે. મન વિનાનું બધુ કરતી હોય એવુ લાગે છે.

મમ્મી

આમ તો દેવી ને કંઈ થયુ નથી. પણ આ એનો પેલો છોકરો મરી ગયો હતો ને ?

દાદીમા

એ વાત ને તો આજે 5 વરસ થઇ ગયા. આજે એનુ શું છે? હા, મા ને યાદ તો આવે જ. પણ ઇશ્વર ની ઇચ્છા આગળ કોઈ નું ચાલ્યુ છે?
(નિસાસો નાખે છે)

મમ્મી

વાત બીજી જ છે.

દાદીમા

શું છે?

મમ્મી

દેવી, તું જ કહે ને.

દેવી

ના,બેન,હું શું કહું?મારો તો ફૂલ જેવો છોકરો ગયો એની તોલે બીજું કંઈ થોડું આવે?

દાદીમા

પણ અલી,વાત શું છે એ કહીશ કંઈ?

મમ્મી

બા,વાત જાણે એમ છે કે બે દિવસ પહેલા આ દેવી ને ઘેર એમનો જે બ્રાહ્મણ ગોર હોય છે ને એ આવ્યો.

દાદીમા

હં... તો ?

મમ્મી

આવીને આ દેવી ને કહે "આ તમારો છોકરો જે મરી ગયો છે ને એ બિચારા ને ઉપર બહુ દુઃખ છે."

દાદીમા

તે એ ગોર ઉપર જોવા ગયો હતો?

(કટાક્ષમાં)

મમ્મી

બા,પૂરૂ સાંભળો તો ખરા.....એમ કહ્યું એટલે દેવી તો બિચારી ગભરાઈ ગઈ..”કે મા'રાજ શું થયું મારા છોરા ને?”

દેવી

અમ ગરીબ ના છોરા ને તો ન નીચે નિરાંત...ન ઉપર...

દાદીમા

પણ કહ્યું શું એણે?

મમ્મી

એણે આ દેવી ને કહ્યું કે તારા છોરા ને ઉપર દુઃખ પીવા નથી મળતું..એટલે જો આ તારી ગાય તું બ્રાહ્મણ ને ..ગોર મહારાજ ને દાન કરી દે તો ઉપર એને દુઃખ મળે.

દાદીમા

એ તો કહ્યા કરે.ઉપર કોણ એનો કાકો આપવા જવાનો છે?

મમ્મી

એણે તો કહ્યું...પણ આ મૂરખ દેવી એ હોંશે હોંશે આપી પણ દીધી...કે મારો છોકરો ઉપર દુઃખ વિના નો ન રહે....

દાદીમા

(ગુસ્સાથી)અરે,મૂરખ.....

મમ્મી

હજી પહેલા મારી પૂરી વાત તો સાંભળો....તે દિવસે તો તે ગાય લઈ ને ગયો..ને થોડા દિવસ પછી પાછો આવ્યો.

દાદીમા

ગાય પાછી આપવા?

મમ્મી

એ કંઈ થોડો એવો મૂરખ હોય?એ તો આવ્યો હતો દેવી ના છોકરા ના સમાચાર આપવા!!!!!!

દાદીમા

(કટાક્ષ માં)તે ઉપર જઇ ને જોઇ આવ્યો હશે.

મમ્મી

એ તો એને ખબર.... પણ આવી ને દેવી ને કહે..”હવે તારા છોરા ને ઉપર દૂધ ની નિરાંત થઇ ગઇ છે. પણ.....

દેવી (વચ્ચેથી બોલે છે.)

અને એનું પણ સાંભળી ને ..બા. મને તો એવી ફાળ પડી કે, હજી મારા છોરા ને ઉપર દુ:ખ છે ?

દાદીમા

હં પછી?

મમ્મી

પછી એ ગોર મહારાજ દેવી ને કહે “અત્યારે તો ઉપર બહુ ટાઢ છે.તારો દીકરો તો બિચારો ધૂજ છે.નથી એની પાસે ઓઢવાનું કે નથી પાથરવાનું.....”.

દેવી

બિચારો મારો ગરીબડો બાળ!!!

દાદીમા

હં અને પછી?

મમ્મી

પછી...પછી શું મહારાજે માગ્યા બે-ચાર ગોડડા ને સરસ મજાનું ગાદલું.....!!!

દાદીમા

અને દેવી એ આપી દીધુ?

મમ્મી (કટાક્ષ માં)

તે ન આપે?એના બિચારા નાનકડા બાળ ને ઠંડી ન લાગે?

(હસે છે)

દેવી (પોતાની ઉતારે છે તે સમજી જાય છે.)

બેન,તમે ભલે આવું બધું ન માનો.તમારા ભણેલા લોકો નું આ જ દુ:ખ.....અમારી મશ્કરી જ કરો.....

મમ્મી

દેવી,આ મશ્કરી નથી..પણ....

દેવી (વચ્ચેથી)

બેન,શાસ્ત્ર માં લખેલું ખોટું થોડું હોય?

દાદીમા

તે અલી,તું શાસ્ત્ર વાંચવા ગઇ હતી?

દેવી

મને થોડું વાંચતા આવડે છે?પણ અમારા ગોર મહારાજ ને તો બધું યે આવડે હોં.

મમ્મી

ને હવે એનો જીવતો છોકરો ભલે ને અહીં ઠંડી થી ધૂજ કે દૂધ નું ટીપુ યે ન પામે, પણ મરેલા ને તો મળે છે ને?(કટાક્ષથી)

દાદીમા

અલી દેવી,એ તારો મહારાજ ઉપર જઇ ને પાછો આવ્યો કે શું?

દેવી

બા,તમે એ મારી મશ્કરી કાં કરો?

દાદીમા

મશ્કરી નથી કરતી...હું તો પૂછું છું કે પછી એ ઉપર જઇ ને ગોઠડા દઇ આવ્યો ને? તારા છોકરા ને હવે તો ઠંડી નથી પડતી ને? દેવી

હા,હા...મહારાજ ને આપ્યા એટલે પહોંચી જ ગયા હોય ને? અને એ તો પાછો છે માતાજી નો ભૂવો. ધૂણે ને એટલે એને તો માતાજી હાજરાહજ્જર....સંધુ એ સાચેસાચુ કઇ દે. એ બોલે એમાં મીનમેખ ન હોય. સંધાય બીવે એનાથી ને માતાજી ના કોપ થી.

મમ્મી

બા,બોલો,હવે આ દેવી ને શું કહેવું?

દેવી

એ તો તમે બધા ભણેલા ન માનો..બાકી અમારા જેવા અભણ ને તો એનો જ સહારો....

મમ્મી

તું નહીં તો એ તારા દીકરા ને તો હવે ભણાવ. એ તો થોડો સુધરે.

દેવી

તે ભણવાના પૈસા ક્યાંથી કાઢવા?

મમ્મી

બહાના ન કાઢ.અરે,સરકારી નિશાળ માં ભણવાના તો પૈસા એ નહીં લાગે.

દેવી

ભણી ને એ એ તમારી જેમ આવી સુધરેલી કે બગડેલી વાતુ કરવા માંડે. ના,ના,અમને એ ન પોષાય.

દાદીમા

એટલે તું શું એમ માને છે કે આ તારા મહારાજ ને ગાય આપી..એટલે તારા છોરા ને ઉપર દૂધ મળી ગયું?

મમ્મી

ને ગાદલુ ગોદડુ આપ્યા એટલે એની ટાઢ ઉડી ગઇ....બરાબર?

દેવી (સમજી નથી શકતી)

હા...હવે મારા બચુડા ને નિરાંત...બિચારો!!!!

મમ્મી

બા.મને તો એ જ ખબર નથી પડતી કે આને સમજાવવી કેમ?બિચારી ને બધા લૂંટી .ને ઠગી જાય છે.

દાદીમા

ને હેં દેવી,આ તારો છોકરો જે જીવે છે એનું શું?

દેવી

એનું શું? જીવતુ માણસ તો ગમે ત્યાથી માગી ને એ ખાઇ લે....મરેલાને ઉપર આપવા મહારાજ સિવાય બીજુ કોણ જઇ શકે?આપણું થોડું ઇ ગજુ છે?

મમ્મી

ને તારો ઇ મહારાજ વારેઘડી એ ઉપર નીચે જાયા કરે ને આવ્યા કરે!!!!

દાદીમા (હસે છે)

બચારા એ પાસ કઢાવી લીધો હશે.....ઉપર આવવા-જવાનો !

દેવી

ના,રે,બા.એટલી તો અમને એ ખબર છે કે ઉપર જાય એ પાછો ન આવી શકે.

દાદીમા

તો પછી તારા છોકરા ને બધું મળ્યુ કઇ રીતે?

દેવી (સમજાવતી હોય એમ)

એ તો મહારાજ ને અહીં આપો ..ને ઇ વાપરે ..એટલે

આપોઆપ ભગવાન ને ઘેર એને સંધુ યે પોગી જાય.ઇ બધા તો ભગવાન ના ભગત રહ્યા ને?એ કંઈ આપણી જેમ સામાન્ય મનેખ થોડુ છે?

મમ્મી

અરે એ તો સામાન્ય થી યે જાય તેવા છે.આપણે સામાન્ય માણસ તો સારા.. કોઈ ને છેતરીએ તો નહીં.

દેવી

બેન,એવું બોલીએ ને તો પાપ માં પડાય.ને માતાજી કોપે ને તો તો ધનોતપનોત નીકળી જાય.

દાદીમા

એટલે એનો અર્થ એ જ ને કે જે તેને દઈએ એ બધું આપણા સગાવહાલા ને ઉપર પહોંચી જાય.

મમ્મી (હસે છે)

બધું ઓંનલાઇન હવે તો.....

દેવી (એને સાંભળ્યા વિના)

હા,બા,શાસ્તર માં જ એવુ લખ્યુ છે.ને ભામણ ને આપવા જેવું બીજુ કોઈ પુન નથી.

મમ્મી

હા,પણ એ ભામણ લાયક હોવા જોઈએ.જન્મથી જ નહીં કર્મથી પણ સાચા અર્થ માં બ્રાહ્મણ હોવા જોઈએ. પણ હવે તને આ બધુ સમજાવવું કેમ?" ભેંસ આગળ ભાગવત" નો અર્થ શું?

દાદીમા

હા,આને તો એની ભાષામાં..એ સમજે તેમ સમજાવી એ તો જ ગળે ઉતરે..

મમ્મી

હા,પણ..એ જ નથી સમજાતુ કે આને કેમ ગળે ઉતારવું?બિચારી છેતરાયા કરે છે.

દાદીમા

ન જાણે આવા તો કેટલાયે છેતરાતા હશે ખાસ કરીને ગામડામાં.

મમ્મી

હા,ને આપણા દેશ માં ગામડાઓ નો પાર કયાં છે?એટલે અભણ લોકો નો લાભ આવા ધૂતારા ઓ લેતા જ રહે છે.મને તો શું કરવું એ જ સમજાતુ નથી.અરે આ એક દેવી બિચારી આમા થી છૂટે તો યે સાડું.

(ત્યાં તેમનો દીકરો અમન દોડતો આવે છે 11 થી 12 વરસ નો છે.હાથ માં છાપુ છે.)

અમન

મમ્મી,,,,,દાદીમા,,,,(હાંફે છે)

દાદીમા

અરે,બેટા,ધીમે ધીમે...શું છે આટલુ બધું?

અમન (હાથ માં રહેલ છાપુ બતાવે છે)

જુઓ..જુઓ..આમા આપણા જ ગામ નુ કંઈક આવ્યું છે.મમ્મી.તે દિવસે તું ટી.વી.જોતી વખતે સમજાવતી હતી ને કે ભૂત-પ્રેત, દોરા-ધાગા,ભૂવા ને એવું બધું કંઈ સાચુ ન હોય.જો,આ છાપા માં પણ આવ્યું છે ને એક મહારાજ ને પોલીસે પકડ્યો છે ને તે કેવી રીતે લોકો ને ઠગતો હતો . ભૂવો બની ધૂણતો હતો ને બધાને હેરાન કરી ને પૈસા ને બધું પડાવતો હતો બધું આમાં આવ્યું છે.અમારા ટીચર પણ આજે આ જ બધી વાતો કરતા હતા.

મમ્મી

હા.ક્યારેક જરૂર એ લોકો પકડાય છે.પણ એ તો દરિયા માં તરતા બરફ ના પર્વત જેવું.એકાદ ભાગ જ બહાર આવે ને પકડાય.બાકી ની નવ ભાગ નું શું?

(નિસાસો નાખે છે.)

દાદીમા

જ્યાં સુધી સાચું ભણતર ન આવે...ગામડાના લોકો ની આંખ ન ખૂલે ત્યાં સુધી સમાજ માં આવા ધર્તિંગ.ને અંધશ્રદ્ધા ચાલતા જ રહેવાના.

અમન

મમ્મી,જો આમાં ફોટો પણ આવ્યો છે.

(બતાવે છે.દેવી બધી વાતો સાંભળે છે અચાનક તેનું ધ્યાન છાપા ના ફોટા પર પડે છે.)

દેવી

અરે..આ તો અમારા જ ગોર મહારાજ !!!હું કેતી'તી ઇ જા!!!

મમ્મી

શું?તારી ગાય ને બધું લઇ ગયો હતો એ?

દેવી

હા,હા...ઇ જ..હાય...હાય...! તો ઇ બધું ખોટું હતું?ઇ અમને છેતરતો હતો?

મમ્મી

ખોટું જ તો હતું.અમે એ જ તો તને ક્યારના સમજાવતા હતા.ને તે દિવસે તેં ય અમારી સાથે ટી.વી. માં પણ આવું બધું નહોતું જોયું?કેવા બધા પકડાયા હતા તે?

દાદીમા

અલી.સમજાય છે કંઈ?

દેવી (રડવા જેવા અવાજે)

હા,બા,મારી આંખ આજે ઉઘડી.તમારી બધી વાતુ સાચી..હવે થાય છે કે તમારી વાત પેલા માની હોત તો? મારી ગાય ને...

મમ્મી

જવા દે હવે જે થયું તે.યાદ કરી ને દુઃખી ન થા.આટલે થી જ તું છૂટી ગઇ .એમ માન.ને હવે તું સમજી છો ને તો તારી આજુબાજુ ના ને પણ સમજાવજે.

દાદીમા

ને તારા છોકરા ને હવે ભણાવજે.આ હું ભણી નથી એનો મને એ આજે અફસોસ થાય છે.પણ અમારા છોકરાઓ ભણ્યા છે એટલે અમને વાંધો નથી આવતો.હવે તું એ તારા મંગા ને ભણવા મૂકજે હો!

દેવી

હા,બા,હવે એવી ભૂલ થોડી કરુ? અરે અમારા વાસ માં એ બધાને કહીશ.

મમ્મી

સરસ....આમ જ્યોત થી જ્યોત જલતી રહે તો જ દેશ નું ભાવિ ઉજ્જવળ બને.

દાદીમા

સમાજ માં આવા કેટલા એ ધૂતારાઓ..પાખંડીઓ પડ્યા હશે.

મમ્મી

ને આપણું અજ્ઞાન તેને પોષતું હશે.સાડું છે આ નવી પેઢી આવા બધા માં બહુ માનતી નથી ને ફસાતી નથી.

દેવી

આજે મને એ ભણતર ની કિંમત સમજાણી.અમારે તો એક કાગળ વંચાવવા કે લખાવવા એ કોઇ ના ઓશિયાળા થવું પડે .ને લખનાર શું લખે કે શું વાંચે ... સાચું ખોટુંએ અમને શું ખબર પડે?

મમ્મી

તો આજે ઘેર જઇ ને પહેલું કામ તારા દીકરા નું નિશાળ માં નામ લખાવવા જવાનું કરજે.સમજી?

દેવી

હા,બા.હવે એમાં તમારે કંઈ કેવું જ ન પડે.મારી બેન ના છોરા ને યે લેતી જાઇશ. અમે ભલે ન ભણ્યા પણ હવે અમારે છોકરાઓ ને તો જરૂર ભણાવશું જ.જેથી તેઓ તો અમારી જેમ ન છેતરાય.

મમ્મી

શાબાશ!!! લે આ છાપુ યે લેતી જા.બધા ને બતાવજે.(દેવી છાપુ લે છે ને જાય છે)

મમ્મી

આજે દેવીરૂપી એક દીપ જલ્યો છે .આમ જ દીપ થી દીપ જલતા રહે ને પ્રકાશ ફેલાતો રહે.

અમન

મમ્મી...આજે સ્કૂલ માં અમારા ટીચરે અમને બધા ને પણ એક કામ કરવાનું કહ્યું છે.

દાદીમા

શું કામ?

અમન (હસે છે)

બા, એ કામ તમારે માટે જ છે હોં!!

દાદીમા

એલા.મારે માટે વળી શું છે?

અમન

અમારા ટીચરે કહ્યું છે કે જેના ઘર માં કે આજુબાજુ માં કોઈ ને વાંચતા-લખતા ન આવડતું હોય ..તે બધાને અમારે રોજ અડધો કલાક શીખડાવવાનું છે.તો બા ! (હસે છે) થઇ જાવ તૈયાર.આજ થી તમે મારા વિદ્યાર્થી ને હું તમારો શિક્ષક.

દાદીમા

એય,મને તો આવડે છે.

અમન (હસતા હસતા)

ખાલી સહી કરતા....એ ન ચાલે

મમ્મી

હા,બા,અમન ની વાત સાચી છે.તમે તે થોડું વાંચતા -લખતા શીખી જાવ તો તમારી જાતે છાપા કે પુસ્તકો જે વાંચવું હોય તે વાંચી શકો ને?

દાદીમા

પણ...પણ....આ ઉમરે?

મમ્મી

ઉમર ને અને શીખવાને કોઈ સંબંધ નથી.

અમન

હમણા દેવીબેન આગળ તો મોટી મોટી વાતો કરતા હતા!

(હસે છે)

દાદીમા

પણ મને આવડશે હવે?પાકા ઘડે કાંઠા ચડશે ખરા?

અમન

અરે બા,મારા જેવા શિક્ષક હોય ને ન આવડે એવું બને ખરા?

દાદીમા

ઠીક ચાલ.ભઇલા,આજ થી તું મારો ગુરૂ.

અમન (ખુશ થઇ ને તાળી પાડે છે)

વાહ! મજા આવી ગઇ.નેબા,ફી આપવી પડશે હોં.

દાદીમા

હા,ભઇ તુ જે કહે એ.તને થોડી ના પડાશે?બોલ.શું જોઇએ છે તને?

અમન

આજે તમારા હાથ ની ગરમગરમ પૂરણપોળી ને ભજ્યા.

દાદીમા

જરૂર.

અમન

આજે અમારા ટીચરે અમને એક ગીત શીખડાવ્યું છે,

મમ્મી

કયું?

અમન (ગાય છે.)

“નાના..હો કે હો ભલે મોટા,

ભણીશું ને ભણાવીશું જરૂર.

શિક્ષણ નો અહાલેક જગાવીશું,

જ્ઞાન ની જ્યોત જલાવીશું.

અંધશ્રદ્ધા ને ભગાવીશું.

દીપ થી દીપ જલાવીશું

આજે છીએ નાના બાળ.

કાલે કરીશું જરૂર મોટા કામ.

સપના સૌ સાકાર કરીશું .

ભારત ને મહાન બનાવીશું.”

(ગીત ગવાતું રહે છે ને પડદો પડે છે.)